

METRIČNE OSNOVE MURNOVEGA VERZA*

1. *Uvodna pojasnila in omejitve.* Naslov tega zapisa se zdi – predvsem zaradi pojmovanja slovenskega modernističnega verza kot odpiranje jezikovnega in pesniškega ritma proti okovom metričnih pravil, ki vzporedno s tem pojmovanjem dobivajo avtomatično negativni vrednostni predznak in so zategadelj izrinjena na področje tako imenovane pesniške tehnike, ki ima z izpovedno vrednostjo pesemskega besedila kaj malo skupnega – problematičen in morda celo anahroničen: zato naj mi bo dovoljeno, da to zgodovinsko dejstvo osvetlim tako s striktno metričnimi kot s splošno poetološkimi argumenti.

1.1. Izoblikovana modernistična verzna norma, ki se v naši zavesti najpogosteje povezuje z Župančičevim člankom o ritmu in metru, Grafenauerjevimi refleksijami in argumenti o izvoru slovenskega verza, Žigonovimi interpretacijami Prešernovega verza in razmišljanji o slovenskem verzu na sploh ter ne nazadnje z Omersovo knjigo Stihoslovje, je časovno nastajala po Murnovi smrti, široko pojmovala svoje obzorje, iskala vzorov v sočasni in zgodovinski evropski misli o verzu in verzni oblikovanju in se hkrati omejevala na najbolj splošne ali najbolj posebne jezikovne uresničitve metričnega vzorca ter na ta način skoraj zaobšla specifikko Murnovega verzne oblikovanja.

1.2. V tej luči se torej kaže raziskovanje verzne norme v Murnovem pesništvu kot omejeno zgolj na nadaljevanje slovenske verzne tradicije 19. stoletja, ki sicer doživlja potrdilo v njegovih pesemskih besedilih, vendar je za slovensko verzno oblikovanje v 20. stoletju manj važna, hkrati pa dovoljuje primerjave dvojnega tipa: v sinhronem smislu – primerjave z verzom slovenskih modernistov, v diahronem pa uvrstitev Murnovega verza v razvojni lok slovenskega verzne oblikovanja.¹

1.3. Kot metrična kategorija je verz kompleksna, sestavljena enota pesemskega sporočila, pojmovanega kot specifični jezikovni slog in posebna vrsta književnega sporočanja. V primeru, ko književno obdobje verzne norme ni izoblikovalo, ali je verzna norma doživela eksplikacijo – bodisi kot program, bodisi kot zagovor – šele na osnovi verzne prakse je treba zakonitosti verzne oblikovanja izvleči iz imanentne verzne norme, se pravi: iz ponavljajočih se fonetičnih in fonoloških znamenj, ki v času branja (sprejemanja) verzne besedila postajajo navodila (znamenja metaverznega tipa) verzne oblikovanja, v času refleksije o prebranih besedilih pa signali avtorjeve osebne poetike, katere del verz nedvomno je. Ne glede na specifične numerične in nenumerične verzne sisteme vsebuje vsak napisan, se pravi književno izoblikovan verz tri konstitutivne prvine: začetek (imenujemo ga vzglas), sredino (imenujemo jo jedro) in konec (imenujemo ga izglas), sredi katerih potekajo mutacije in transformacije, ki zaznamujejo verzno ustvarjanje posameznega pesnika ali dobe. Pri Murnu bomo odkrivali tiste, ki so bile v slovenskem domoder-nističnem pesništvu redke ali celo neznane.²

1.4. Gradivo se omejuje na pesemska besedila, ki so v razdelkih: Pesmi in romance, Lirske pesmi, Dodatek, Pripovedne pesmi, Priložnostne pesmi, Otroške pesmi in Fragmenti ob-

* To besedilo je nespremenjena oblika referata, ki sem ga prebral na Simpoziju o Josipu Murnu Aleksandrovi 5. oktobra 1979 v SAZU.

¹ Sinhrono in diahrono primerjave Murnovega verza bodo v celoti mogoče, ko bodo opravljene numerične analize slovenskega verza po obdobjih; delno jih že omogočajo Isačenkovi Slovenski verz, Zadržavčevi opisi ter Merharjeve in moje analize.

² Ker si referat prizadeva opisati le najbolj značilne ubeseditve metričnega vzorca v Murnovem verzu, se odreka elementarnim metričnim analizam: opisu osnovnih štirih ubeseditvenih postopkov, razporejenosti enot ritmičnega slovarja, pogostnosti naglasnih in členitvenih tipov zlogovno-naglasnega verzne vzorca itd.

javljena v Murnovem Zbranem delu. Opuščena sta razdelka Prevodi in Nemške pesmi, iz razdelka Fragmenti pa so upoštevana le besedila, v katerih avtor v celoti uresničuje vse verze, ne glede na to, ali je besedilo sklenjeno ali ne. Vprašanje geneze Murnovega verza bi prav v fragmentih z nepopolnimi verzi doživelo ustrezen odgovor, vendar ta problematika presega okvire referata. Podobno je s prevodi: Murn je upošteval metrična, slovarsko-frazeološka, skladijska in slogovna navodila nemških (Goethe), ruskih (Nadson) in poljskih (Mickiewicz) pesemskih besedil starejših obdobij in jih bogatil z lastno bralsko in ustvarjalno skušnjo, kar bi zahtevalo podrobnejšo kvantitativno in kvalitativno kontrastivno analizo, ki bi dopolnila pregled verzni vzorcev in oblik ter njihovih specifičnih ubeseditiv v njegovi izvorni pesniški ustvarjalnosti.

2. Števna verzna sistema

2.1. *Zlogovno-naglasni verzni sistem*. Izmed zlogovno-naglasnih verzni oblik in vzorcev sem za ta referat izbral trohejski sedmerek in osmerek, jamski osmerek, deveterec, deseterec in enajsterec ter ustrezne verze s trizložnim merilom. Iz izbora so torej izločeni krajši verzi, ki – čeprav značilni za Murnovo pesništvo – ne dovoljujejo sinhronih in diahronih primerjav, hkrati pa se uresničujejo po enakih ali vsaj zelo podobnih zakonitostih kot izbrani daljši verzi.

2.1.1. *Vprašanje verznega vzglasa*. Za večino Murnovih zlogovno-naglasnih in neenopomenskih ubeseditiv verznega vzglasa, kamor sodita tonizacija šibkega in atonizacija krepkega vzglasa; redko, vendar pomenljivo pa je v Murnovem verzem oblikovanju podaljševanje ali krajšanje verznega vzglasa za zlog, zelo redko za dva. V dvožložnih merilih je ta pojav sporadičen:

Preglednica 1

Podaljševanje in krajšanje verzne vzglasa v izbranih Murnovih dvožložnih merilih

verzni vzorec	podaljševanje	krajšanje
trohejski sedmerek	0,90	-
trohejski osmerek	0,39	0,39
jamski osmerek	0,21	0,10
jamski deveterec	-	0,33
jamski deseterec	0,43	-
jamski enajsterec	-	-

Primeri: (1) le da ne hvali vas srce, (Še minulosť pred menoĳ, 3₃),

Vse, kar življenje mi mrzi, (Tisoč let za te oči, 2₃),

(2) in za to moĳo srečo (. . .) res hvalo znal bi večo. (Še minulosť pred meno, 3₂₋₄), Pa kvišku rase iz poljane, (heĳ, kvišku rase iz poljane (Smreka, 2₂₋₃),

(3) Bujne trate, postelĳ zdaj ste ve, (. . .) v baldahinu zvezde vam ųare (Zvečer, 2₂₋₄), Mnogo misli ųalostnih (Mnogo misli ųalostnih, 1₁),

(4) Kot tajnosťno pri pogrebu (Jesenska pesem, 2₄), in na ostrih svojih tipih (V trenutnih svojih srčnih hipih, 6),

(5) Plavali so geniji nad krajino (Geniji, 1₁).

V daktilskih verzih takega pojava ni, medtem ko v trizložnih merilih s šibkim vzglasom doživlja naslednjo razvrstitev:

Preglednica 2

Podaljševanje in krajšanje verznega vzglasa v izbranih Murnovih trizložnih merilih s šibkim vzglasom

	3-zložni šibki vzglas	2-zložni šibki vzglas	1-zložni šibki vzglas	0-zložni šibki vzglas
tristopni verz s krepkim izglasom	0,46	32,27	65,45	0,46
tristopni verz s šibkim izglasom	0,96	19,14	79,30	–
štiristopni verz s krepkim izglasom	–	25,53	73,05	1,42
štiristopni verz s šibkim izglasom	–	5,88	94,12	–

- Primeri: (6) Iz noči mladi dan krvavi (Srpan, 4₄),
 (7) A med potjo zajela ga noč (Kvaterna balada, 1₃),
 (8) Le nekateri še tamkaj stoje (Ukaz, 4₅),
 (9) Bila je, bila, ah, ona krasna (Romar, 7₁),
 (10) In sklonjene tam so glave (Ukaz, 4₆).

Podaljšani, oziroma skrajšani verzni vzglasi nimajo v Murnovih pesemskih besedilih zgolj metrične funkcije, temveč se podrejajo zdaj členitvi pesemskega besedila in se pojavljajo kot signali začetka tekstovne enote (primera 3₂ in 5), zdaj izpostavljajo skladenjsko-pomenski (primer 1 in 8) ali zgolj slovarski konflikt (primer 6), zdaj preusmeritev osnovnega ritmičnega toka pesmi (primer 3₁), dogaja pa se tudi, da se podrejajo kitični delitvi; na njihovo uresničevanje vpliva preplet šibkih in krepkih verznihih izglasov.

Ne glede na nadredne pesemske strukture pa je na osnovni metrični ravnini treba opozoriti, da podaljševanje in krajšanje verznega vzglasa izrazito ločuje trizložna merila s krepkim vzglasom od istovrstnih meril s šibkim. Podaljšani in skrajšani verzni izglas se podrejata istim ubeseditvenim zakonitostim kot nemodificirani.

2.1.2. Podaljševanje in krajšanje metričnih položajev v verznom jedru

Preglednica 3

Podaljševanje in krajšanje metričnih položajev v verznom jedru

verzni vzorec	podaljševanje	krajšanje
trohejski sedmerek	–	–
trohejski osmerek	–	–
jamski osmerek	–	–
jamski deveterec	0,32	–
jamski deseterec	0,43	–

verzni vzorec	podaljševanje	krajšanje
jamski enajsterec	–	0,51
daktilski sedmerek	–	4,44
daktilski osmerek	–	–
daktilski deseterec	8,82	8,82
tristopni verz s trizložnim merilom, šibkim vzglasom in krepkim izglasom	–	4,10
tristopni verz s trizložnim merilom, šibkim vzglasom in šibkim izglasom	–	0,96
štiristopni verz s trizložnim merilom, šibkim vzglasom in krepkim izglasom	0,71	3,55
štiristopni verz s trizložnim merilom, šibkim vzglasom in šibkim izglasom	–	–

Primeri: (11) Ni jih več nikdar, oh nikdar (Čuj me, mlada krčmarica, 6₆),

(12) Kako se počutite, živite? (Knjigotržec in poet, 3₁),

(13) In z drugim vred pred oltarjem stati (Narodna pesem, 3₃),

(14) Ljubila sva se, to bil čas je cveteč (Ljubila sva se, 1₁),

(15) Oj blagor ti, oj blagor, Zulejka (Hafis in Zulejka, 2₁),

(16) Pesem, pesem sladka (Biser-pesmica, 2₁),

(17) Cvela si letne dni (Nageljne poljske, 1₄),

(18) Izvabi te zlati dan (Srpan, 3₂),

(19) Pa, ah, na nesrečni, nepravi dan (Semenj, 4₃),

(20) Že zopet prihajaš gorkejšje k nam (V vesni, 1₁),

(21) Res, človek pravičen Pedanj ni bil (Vedomec, 4₁),

(22) Vrag ali gospod, čuj, pridi sem, pij! (Kvaterna balada, 7₂),

(23) »Ah, jutri!« je del in vrag prevrtel (Mlinar in smrt, 6₃),

(24) Ki sijale v mladost mojo (Na poljani, 2₄),

(25) Bi povedal ji pretežko (Res, oženil bi se, 2₃),

(26) Duša dalje bi, hej, dalje (Svoboda, 4₃),

(27) Vse šlo je, prišlo nekaj kot v snu (Slutnja, 4₂),

(28) Jasni car, tam z njim vojska gre (Ukaz, 1₁₂),

(29) Na vse štiri strani sveta (Ukaz, 4₁),

(30) Kerjam je moder, Kerjam je mlad (Kerjam, 7₂),

(31) Kadar pri polni Kerjam bo gost (Kerjam, 8₂),

(32) Pije in pije, da ga ustni skele (Kerjam, 11₁),

(33) Pije in pije, da se stresa telo (Kerjam, 12₁),

(34) Pije in pije, da skale se oči (Kerjam, 14₁),

(35) Potomci vsi od smeha (Satira, 4)

(36) Zakaj ne molčite vi (Tudi prav, 2₂),

(37) Na heksametrih so prižalovali za njim (Epigram, 4),

(38) Z vso čudno, nerazjasnjeno silo (Ah, še misli, 3₁)

Podaljševanje, oziroma krajšanje metričnih pozicij v verzem jedru izrazito ločuje dvo-
zložna merila od trizložnih ne le po pogostnosti, temveč tudi po prevladanju ene izmed
tendenc: medtem ko je krajšanje metričnega položaja v verzem jedru v dvo-
zložnih merilih sporadično (primer 15), izhaja podaljševanje v trizložnih merilih na metrični ravni
iz dvodelnosti verza in se pojavlja predvsem v začetku drugega polstišja s šibkim vzgla-

som (primeri 32 do 34 in 38), ni pa nujno: ta figura lahko krepí ironijo (primera 12 in 37) ali čustveno barva verzno sporočilo (primeri 11, 19 in 20), včasih signalizira programski prelom sredi pesmi (primer 26) ali izpostavlja eliptičnost stavka, značilno za modernistična besedila (primer 24), in pomenljive slovarske enote (primeri 14 in 16 do 18). Zelo redko krepí skrajšani jedrni metrični položaj notranja rima (primer 23) ali glasovno ujemanje s sosednjo besedo (primer 13). Podaljševanje in krajšanje jedrnih metričnih položajev v Murnovem verzu pogojujejo tako metrična kot tekstovna in zgodovinsko-slogovna dejstva.

2.1.3. *Izglas*. Izglas zlogovno-naglasnih verznihi vzorcev in oblik se v Murnovih pesemskih besedilih podreja splošni opoziciji med šibkim (ženskim), ki je uresničitveno enopomenski, in krepkim (neženskim) izglasom, ki je uresničitveno ambivalente. Opazni pa so daktilski izglas v trizložnih merilih, ki imajo dvojno funkcijo:

1° čisto daktilsko:

(39) sami že odpadajo, (...) v deželi zavladajo (Da vsa mračnost zgubi se, 2₂₋₄); kot sen lahak plavajo, (...) in z njo poigravajo (Večer v luki, 3₂₋₄); po nebu se drenjajo, (...) mogočno se vzpenjajo (Nevihta, 1₂₋₄); dušo angeli vzeli so, (...) nad njim ptički zapeli so (Eremit, 9-11); Ag, ti, Griša Semenovič (Ukaz, 1₅); Tiho, tiho, Semenovič (Ukaz, 6₁); V duši se poljubljajo (...) megle se izgubljajo (Ah, še misli, 1₂₋₄); tja k smreki osamljeni (...) javor tihi, omamljeni (Jesenske misli, 5-7);

2° v enopomensko uresničenihi verzih in v verzih s skrajšanim jedrnim metričnim položajem pa tudi vlogo *krepkega izglasa*: (40) nazaj sam – in vozil še ure tri (Na Andrejevo noč, 6₄); oj, lepo je pač jutro to (Ženin, 1₁); Res, svet je filistrski, (...) verujte, več dolgo ni (Pod senco, 5₂₋₄); tebe kara, ker taka si (Ah, še misli, 9₂); nevarna ti, kneginja (Na blejskem otoku, 6₂).

Zadnji primeri dokazujejo, da se v enem in istem verzu lahko pojavljajo modifikacije vseh treh verznihi enot. Poleg enako dolgihi in naglasno enako oblikovanihi verzov, ki oblikujejo enake, pretežno štirivrstične kitive, srečujemo pri Murnu istorodne verzne oblike različnihi dolžin v raznovrstičnihi kitičnihi kompozicijah, kar nevtralizira in hkrati izpostavlja podaljšani vzglas in modifizirani izglas. Podaljšave in krajšanja verznehi vzglasa in jedrnih metričnihi položajev približujejo Murnov zlogovno-naglasni verz naglasnemu.

2.2 Svoboden preplet istovrstnihi verzov različnihi dolžin v raznolike kitične tvorbe velja tudi za Murnov naglasni verz, ki ga ne glede na število naglasnihi enot lahko razvrstimo v tri tipe:

1° naglasni verz s stalnim vzglasom (npr. Pesem),

2° naglasni verz s stalnim izglasom (npr. Vlahi, Trenutek, Balada),

3° naglasni verz s svobodnim vzglasom, izglasom in mednaglasnim intervalom (npr. Pomladanska romanca).

Za prva dva tipa veljajo podobna pravila neenakopravnihi ubeseditev kot v slovenskihi zlogovno-naglasnihi verznihi oblikah, in sicer: atonizacija stalnega krepkega vzglasa:

(41) ko sva tako, tako med nama (Pesem, 5₃)

ali izglasa:

(42) in držijo se žalostno (Vlahi, 1₅); piščali prebirajo žalostno (Vlahi, 2₅),

katerihi pogostnost pa je v njiu mnogo bolj redka kot v zlogovno-naglasnihi verzih. Naglasni verz se v Murnovih pesemskih besedilih ujema s skladenjsko členitvijo sporočila

in na ta način oblikuje skladenjske pesemske paralelizme (Trenutek), obogaten z zvočno figuro ustvarja senzualno impresionistično stopnjevanje (Vlahi) ali spevnost, ki postopoma prehaja v regularni amfibraški verz (Pomladanska romanca).

2.3. Verze obeh števnih sistemov povezujejo v Murnovem pesništvu rime, ki na paradigmatično-sintagmatski način dodajajo osnovnemu pesemskemu sporočilu spremne zvočne in pomenske pesniške in miselne vrednosti: pogostnostni slovar rimanih besed in sintagmem bi potrdil prestopanje Murnovega verza iz poetike devetnajstega stoletja v modernistično.³

3. *Neštevni verz*. Prosti verz, ki ga želim ilustrirati s pesmijo Zima, zaznamuje predvsem odsotnost rimanja; naglasna zgradba in zlogovna dolžina posameznih verzov pa razodevata, da Murnov prosti verz rase iz slovenske silabotonične tradicije: čisti in modificirani jamski enajsterci, desterci in peterci, ki tvorijo v prvi kitici skladenjsko sklenjene sporočilne enote, jih v drugi začenjajo lomiti: skladenjsko sklenjeni desetzložni jamski segment:

(43) Namočena / od ranega dežja je pot (Zima, 2₁₋₂)

locira Murn v dva verza in to figuro ponavlja skozi vso drugo kitico. V skladenjsko-verznem razkoraku se gubi osnovna jamska naravnost besedila, najbolj očitno v povedi:

(44) Iznad vode /in črne prsti tam in travnikov/ dviguje se sopar. (Zima, 2₂₋₄),

vendar se nikdar do konca ne zabriše: jamskemu toku stavka je podrejen celo verzni ritem. Prav zato je zadnji verz tretje kitice trohejski:

(45) (nabrusi še sekiro si, zaneti ogenj) in zagodrnja (Zima, 3₁₃₋₁₄).

Pesem sklepa verz, ki predstavlja metrično in skladenjsko celoto:

(46) Tam v zraku pa po snegu zadiši (Zima, 4₁).

Iz povedanega sledi, da Murnova pot iz zlogovno-naglasnega verza v prosto verzno oblikovanje poteka na način podrejanja verzne segmentacije skladenjskemu členjenju in vzporedno s tem pomenski plasti pesemskega sporočila, pri čemer se ritmični tok skorajda ne lomi, vsekakor pa znatno manj kot v primeru podaljševanja in krajšanja verznega vzglasa in izglasa ter jedrnih metričnih položajev v zlogovno-naglasnih verzniških oblikah in vzorcih.

4. *Sklep*. Referat je uresničil manj, kot sta obetala naslov in uvod. Omejil se je le na opis zakonitosti v ubeseditvi zlogovno-naglasnega verznega vzorca, ki niso običajne za 19. stoletje, poskušal je najti motivacije zanje in opozoriti na njihovo učinkovanje. Ni jih pa primerjal z zakonitostmi, ki vladajo v verzu slovenskih modernistov, predvsem v Kettejevem in Župančičevem, niti ni tradicionalnih uresničitvenih postopkov Murnovega verza preverjal z verzniškimi oblikovanjem 19. stoletja, njegovih inovacij pa s slovenskim verzom 20. stoletja. To je naloga, ki zahteva širšo študijo, kot je ta referat. Uresničil pa je glavno tezo, namreč: da Murnov svobodni naglasni verz in poskus prostega verza raseta iz njegovih modifikacij zlogovno-naglasnih verzniških vzorcev.

³ To hipotezo sem zapisal na osnovi skušnje pri ekscerpiranju rimanih besed in sintagmem za pogostnostni slovar Murnovih rim: slovar je izpisan, urejen pa še ni: njegova dokončna oblika bo upoštevala principe, ki sem jih opisal in z izbranimi primeroma ilustriral v članku Klavzula in asonanca Strniševih pesniških besedil, JiS 1974/75, št. 8.